

Η έννοια της ψυχής στην Παλαιά Διαθήκη

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Η “Πεμπτουσία” ξεκινά σήμερα μία νέα σειρά άρθρων. Πρόκειται για τη μελέτη της θεολόγου και νομικού κας Εύης Παπαϊωάννου σχετικά με την εξέλιξη της έννοιας της ψυχής στη βιβλική παράδοση, η οποία υποβλήθηκε στο τμήμα Μεταπτυχιακών Σπουδών της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και κρίθηκε με βαθμό άριστα. Στο σημερινό απόσπασμα παρατίθενται οι εισαγωγικές σκέψεις της συγγραφέως.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ανθρωπολογία, ο λόγος δηλαδή για τον άνθρωπο, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια της φιλοσοφικής και θεολογικής σκέψης από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή. Δεν υπάρχει καμία επιστήμη από όσες ονομάζονται ανθρωπιστικές, με την ευρύτερη του όρου έννοια, η οποία να μην παραπέμπει έστω και έμμεσα στον περί ανθρώπου λόγο. Αυτό είναι εύλογο διότι δεν μπορεί να προχωρήσει κανείς σε συμπεράσματα ή εφαρμογές που αφορούν τον άνθρωπο εάν πρώτα δεν έχει αποσαφηνίσει τι είναι ο άνθρωπος.

Το ερώτημα αυτό, τι είναι ο άνθρωπος, έχει δύο κυρίως σκέλη. Το πρώτο σκέλος αφορά τη σύσταση του ανθρώπου, δηλαδή από τι αποτελείται ή με άλλα λόγια ποια στοιχεία τον συνθέτουν. Το δεύτερο σκέλος του ερωτήματος αφορά τον σκοπό του ανθρώπου, τον οποίον καλείται να εκπληρώσει. Φαινομενικά τα δύο σκέλη διαφέρουν κατά πολύ μεταξύ τους ώστε να δικαιολογείται η ξεχωριστή πραγμάτευσή τους. Ωστόσο μία διεισδυτικότερη ματιά πείθει τον ενδιαφερόμενο ότι έχουν άμεση και οργανική σχέση. Για παράδειγμα η θεώρηση του ανθρώπου την οποία εισηγούνται τα υλιστικά φιλοσοφικά συστήματα, έχει άμεσο αντίκτυπο και στο σκοπό της ύπαρξής του στον κόσμο με ό,τι αυτό συνεπάγεται, όπως π.χ. την αξιολογική του θεώρηση, την ηθική του, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του, την σχέση του με την κτίση.

Τα μεγάλα προβλήματα που δημιούργησε ο μοντέρνος κόσμος με την ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας ξεπέρασαν κατά πολύ κάθε πρόβλεψη και απέδειξαν ότι οι ασφαλιστικές δικλίδες στις οποίες η ανθρωπότητα κατέφευγε για την αντιμετώπισή τους, όπως η οικονομία, η πολιτική, η κοινωνική ηθική κ.ά. είναι εν τέλει ανεπαρκείς. Μία απλή αναφορά στα περιβαλλοντικά - οικολογικά προβλήματα, στην δυνατότητα που γεννά την πιθανότητα συνολικής καταστροφής του πλανήτη μέσω των όπλων μαζικής καταστροφής και στα ζητήματα της βιοηθικής, αρκεί για να καταδείξει την ανάγκη για ένα συμπαγές και πειστικό θεωρητικό υπόβαθρο, πάνω στο οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος θα μπορέσει να επαναπροσδιορίσει την θέση του στον κόσμο. Η ηθική, στην παλαιότερη και νεώτερη εκδοχή της, καθώς και οι κοινωνικοοικονομικές θεωρίες συναντούν ολοένα και περισσότερα αδιέξοδα. Επόμενο λοιπόν ήταν να στραφεί το ενδιαφέρον της φιλοσοφικής σκέψης εκ νέου στην ανθρωπολογία και να ξαναθυμηθεί ο σύγχρονος άνθρωπος ποιος είναι, από πού προήλθε και προς τα πού πορεύεται.

Μία από τις σημαντικότερες πηγές, η οποία επηρέασε και συνέβαλε στη διαμόρφωση της ανθρωπολογικής θεώρησης πολλών πολιτισμών είναι η Παλαιά Διαθήκη. Ο Εβραϊκός, ο Χριστιανικός και ο Ισλαμικός πολιτισμός βασίζονται κατά το μεγαλύτερο μέρος τους ως προς την ανθρωπολογική τους αντίληψη στην αντίστοιχη της Π.Δ. Χωρίς να κινδυνεύει κάποιος να σφάλλει σε μεγάλο βαθμό, μπορεί να ισχυρισθεί ότι ακόμη και ο ουμανισμός του σύγχρονου δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού, βασίζεται στην παλαιοδιαθηκική ανθρωπολογία, όπως την παρέλαβε επεξεργασμένη από την δυτική χριστιανοσύνη, αφού προσπάθησε να της αφαιρέσει όσο μπορούσε τα θρησκευτικά της χαρακτηριστικά.

Εκείνο το οποίο είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό και αξιοπρόσεκτο, είναι το γεγονός ότι ένα κείμενο το οποίο βρίθει ηθικών παραινέσεων, όπως αυτό της Π.Δ. ακολουθεί με περισσή συνέπεια τον φιλοσοφικό κανόνα, ότι της ηθικής προηγείται πάντοτε η ανθρωπολογία[1]. Με άλλα λόγια, δεν μπορεί να καθορισθεί το τι πρέπει να κάνει ο άνθρωπος, εάν πρώτα δεν ξεκαθαρισθεί το τι είναι ο άνθρωπος. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι συγγραφείς της Π.Δ. έθεσαν ισχυρά θεμέλια στην ανθρωπολογία της από τους πρώτους στίχους του κειμένου της Γενέσεως. Ίσως σε ελάχιστα κείμενα στον κόσμο μπορεί κανείς να βρει μία συμπαγή και πλήρη ανθρωπολογία μέσα σε τόσο λίγες γραμμές, όπως αυτή του βιβλίου της Γενέσεως στους στίχους 1, 26-28 και 2, 7.

Αν θα θέλαμε να εκφράσουμε σε αδρές γραμμές την ανθρωπολογία της Γενέσεως θα μπορούσαμε να την διατυπώσουμε ως εξής: Ο άνθρωπος είναι 1. δημιουργήμα κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση του Θεού και 2. Ο άνθρωπος είναι ψυχοσωματική ύπαρξη.

Οι δύο παραπάνω θέσεις έχουν αποτελέσει αφετηρία για εκτενείς θεολογικές και φιλοσοφικές αναλύσεις είτε ανεξάρτητα είτε σε σχέση μεταξύ τους. Η αλήθεια είναι ότι οι περισσότερες και εμβριθέστερες από αυτές τις αναλύσεις άρχισαν και συνεχίστηκαν για αιώνες από τους εκκλησιαστικούς συγγραφείς με αποκορύφωμα το σημαντικότατο ανθρωπολογικό έργο του Αγ. Γρηγορίου Νύσσης, Περί Κατασκευής του Ανθρώπου[2]. Ως κοινό τους στοιχείο αυτά τα συγγράμματα έχουν το ότι βλέπουν την ανθρωπολογία της Παλαιάς κάτω από το πρίσμα της Καινής Διαθήκης. Σε αυτή τη συλλογιστική τους, τους ακολουθούν και πολλοί από τους σύγχρονους ακαδημαϊκούς θεολόγους, οι οποίοι παραμένουν πιστοί στη γραμμή ότι η Παλαιά Διαθήκη πρέπει να θεωρείται και να ερμηνεύεται με βάση την Καινή.

Χωρίς να επιθυμούμε να εκφράσουμε κάποια αντίθεση στην παραπάνω άποψη, θα θέλαμε ωστόσο να πούμε ότι κατά την ενασχόλησή μας με την ανθρωπολογία της Π.Δ., βρήκαμε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πως εκφράζεται και εξελίσσεται αυτή μέσα στα πλαίσια της ίδιας της Π.Δ., χωρίς να χρήζουν τα γραφόμενά της μιας

συνεχούς ερμηνείας, η οποία θα βασίζεται σε άλλες εκτός αυτής αφετηρίες. Ιδιαίτερη εντύπωση μας προκάλεσε η έννοια της ψυχής όπως αυτή εμφανίζεται μέσα στα κείμενα της Π.Δ., η οποία κατά ορισμένους ερμηνευτές αποτελεί τον σημαντικότερο ανθρωπολογικό όρο[3]. Έτσι κατόπιν προτροπής του επιβλέποντος καθηγητή κ. Δημητρίου Καϊμάκη αποφασίσαμε να ασχοληθούμε στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία με την έννοια της ψυχής, το νόημά της και την εξέλιξή της στην Π.Δ. Στην μελέτη μας θα χρησιμοποιήσουμε ως βασικό κείμενο την μετάφραση των Ο΄, η οποία σύμφωνα με έγκριτους μελετητές της Π.Δ. και όπως θα διαπιστωθεί και κατά την πορεία της εργασίας, είναι ιδιαίτερα ακριβής στην απόδοση των χωρίων με ανθρωπολογικές αναφορές[4], διασώζοντας έτσι το πνεύμα της Π.Δ. στο θέμα το οποίο προτιθέμαστε να πραγματευθούμε.

Για το ανθρωπολογικό δίπολο σώμα – ψυχή στην Π.Δ. έχουν εκφραστεί πολλές απόψεις τις οποίες θα συναντήσουμε κατά την πορεία της εργασίας μας. Εκείνο ωστόσο το οποίο προκαταβολικά πρέπει να σημειωθεί είναι ότι η μονόπλευρη ανάπτυξη αναφορικά με τη έννοια της ψυχής στην Π.Δ. είναι αδύνατη χωρίς συνεχείς αναφορές στη σχέση της με το σώμα. Αν και η παρούσα εργασία έχει ως βασικό σκοπό να εστιάσει στην έννοια της ψυχής ως κύριο άξονα πραγμάτευσης, η ενότητα ψυχής και σώματος στην Π.Δ. είναι τέτοια που επιβάλλει, εκτός από ένα ξεχωριστό κεφάλαιο αφιερωμένο σε αυτήν την σχέση, την εκ παραλλήλου μελέτη των δύο βασικών ανθρωπολογικών στοιχείων σε μεγάλο μέρος της εργασίας μας.

[Συνεχίζεται]

[1] Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, *Οδοιπορικό θεολογικής ανθρωπολογίας*, Ιερά Μεγίστη Μονή Βατοπαιδίου, Άγιο Όρος 2005

[2] PG 44, 124-256.

[3] Gerhard von Rad, *Theologie des Alten Testaments, Τόμ.Ι: Die Theologie der geschichtlichen Überlieferungen Israels*, München ⁴1960, σ. 157.

[4] Νικολάου Π. Μπρατσιώτου, *Η ανθρωπολογία της Παλαιάς Διαθήκης* (στο εξής: **Μπρατσιώτης Ανθρ.**), (έκτη ανατύπωση) Αθήναι 1989, σ. 12.